

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Невена Панова, СУ „Св. Климент Охридски“, ФКНФ,
Катедра „Класическа филология“

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.1. Филология, докторска програма: Класически езици, на тема: „*Ignis sacer* в литературната и в медицинската традиция (I в. пр.Хр. – XI в.). Изследване на семантичните трансформации на термина и идентификация на асоциираните с него болести и терапевтични методи“ с автор Калина Юлиева Босева, докторант на самостоятелна подготовка към Катедра „Класическа филология“, ФКНФ на СУ

Калина Босева е завършила средно образование в НГДЕК „Св. Константин Кирил Философ“, а след това – бакалавърската и магистърската програма на специалност „Класическа филология“ във ФКНФ на СУ „Св. Кл. Охридски“. В момента тя е асистент по медицински латински език във Медицинския факултет на СУ. Научни ръководители на дисертацията са доц. д-р Елия Маринова и доц. д-р Десислава Димитрова Петкова-Варадинова. Всички изисквания на ЗРАСРБ и правилниците за приложението му, отнасящи се до протичането на докторантурата, отчисляването на докторантката, насочването на работата ѝ към външна защита и назначаване на научно жури са спазени.

Дисертацията на Калина Босева е впечатляващо изследване със сериозен интердисциплинарен характер и принос. Интердисциплинарността в случая отива далеч отвъд границите не само на филологията, но и на хуманитаристиката. Самият основен обект на изследването, словосъчетанието / термина *ignis sacer*, разглеждан през употребите си в литературата и медицината, и то в продължение на 12 века, изисква привличането на природните науки. Дисертантката убедително показва, че има сериозни интереси и към филологията, и по-специално към латинския език и

неговото развитие, към медицинския латински, към семантиката, фразеологията, социолингвистиката..., така и към историята на медицината и медицинската терминология, но и към медицинската практика, към ботаниката и фармацията... Нито избраната проблематика може да бъде проучена по друг начин, освен интердисциплинарно, както заявява и Калина Босева, нито подобно изследване би могло да се реализира от учен, който не е версиран и в двете основни полета, в които попадат употребите и трансформациите на *ignis sacer*. Не можем да не споменем и едно трето поле, допринесло сериозно за достигането до резултатите, а именно използването, дори и надграждането, на специални дигитални инструменти за осъществяването на статистически проучвания и систематизация в помощ на анализа на изворите. Още по-силно впечатление прави подобно добро съчетание между автор и тема при един млад учен. Темата на пръв поглед изглежда много голяма, но както сочи още заглавието на работата, Калина Босева е поставила ясни граници на своите цели и задачи, които спазва стриктно.

Дисертационният труд е с общ обем 470 страници, в които влизат: Съдържание (с. 3 – 6), Основен текст – 351 страници (9 – 362), Библиография (363 – 395), четири Приложения (396 – 470). Специално споменавам тук и съдържанието (в автореферата то присъства в съкратен вид) като автономен елемент на труда, защото е изключително добре сегментирано и ясно показва не само структурата на целия текст, но и на подглавите на трите основни части, а именно: II. „Терминологична и методологична основа на изследването“ (45 – 74); III. „Трансформации в развитието на термина *ignis sacer* в изследваните извори“ (75 – 226); IV. „Идентификация на субстанциите и анализ на терапията, свързана с *ignis sacer*“ (227 – 346). Още тук, през Съдържанието, проличава методичността, прецизността и последователността, с които дисертантката продължително се е занимавала с темата.

Според мен и Уводът (9 – 35) не е просто (важен) метатекст и не само въвежда в темата и подхода към нея с определени изследователски цели, но и същински елемент от самото изследване, което има и сериозен методологичен аспект – при тема с такъв обхват именно внимателното и детайлно уточняване и описване на методите и

принципите на работа само по себе си е пригодно и би могло да служи като модел за други разработки с подобен характер.

Част II продължава тази методологическа перспектива с наблюдения и изводи, фокусирани върху философските и социални концепти за болестта и нейното диагностициране, от една страна, и върху ролята на обособяването на релевантните пасажи / лексикални единици в бази данни, от друга. Тук най-пространно е представен създаденият от Калина Босева за целите на изследването релационен инструмент за „диахронно и многофакторно проследяване на медицинската терминология в античните и средновековни извори“ (с. 54) Ignis Sacer Data Base (ISDB), описан на с. 54 – 74 (и в Приложение 3, фиг. 3 – 34). Това представяне може да изглежда твърде подробно, но то показва как изобщо е било възможно провеждането на анализа на огромния изворов материал (корпус от 225 цитирани пасажа на латински език и 45 – на старогръцки) и доказва, че за да се проследят семантичните трансформации на *ignis sacer*, са необходими постоянни съпоставки между отделните му употреби, както и опити за идентифициране на източниците на авторите. Това се отнася и до класифицирането и коментара върху лечебните растения, другите терапевтични продукти и терапевтичните процедури при (ретроспективно) идентифицираните болести. И не на последно място, детайлният опис на процедурите по създаването на ISDB е и форма на колегиално споделяне на академичен опит.

В III част се преминава към проследяването и коментирането на употребите и трансформациите на *ignis sacer*. В по-теоретичния начален дял се коментира самият статус на *ignis sacer* между свободното словосъчетание, фразеологизма и двукомпонентния медицински термин, както и „изключително сложната история на терминологизацията“ (74) му. Направено е и междинното заключение, въз основа на изследвания корпус, за различната роля на двата компонента на словосъчетанието: „*ignis* покрива семантичния кръг, който е свързан с осезаемото, това, което може да се види, пипне и почувства, а именно симптомите и проявите на болестта. От друга страна атрибутивната част *sacer* покрива онова, което остава извън сетивното поле – етиологията на болестта, но не в съвременния смисъл на причинител, който може да бъде изолиран и наблюдаван под микроскоп, а в смисъла на причинител или причина

за болестта като религиозно-етически концепт“ (82). И още: „Прилагателното е по-нестабилният от двата елемента във фразата, затова повечето вариации, които се наблюдават през вековете, засягат него, а не *ignis*“ (83). Цел на уточняването на лексикалния статус е да се провери „дали наистина можем да говорим за две отделни, макар и преплитани се линии на развитие, доколкото имаме две групи текстове с различна експресия, различна целева група и в крайна сметка с различна авторова цел“ (88).

Направените до момента констатации оперативно се проверяват и потвърждават в хода на анализа на изворите. Този анализ обхваща по-голямата част от същата глава (III). Най-напред са представени формирането и развитието на *ignis sacer* в немедицинските извори, поетически и прозаически. Още в подглавата за Тит Лукреций Кар, в чиято дидактическа поема „За природата на нещата“ за първи път е засвидетелствана употреба на словосъчетанието в интерпретацията на Лукреций за описаната от Тукидид чумна епидемия от 430 г. пр.Хр., правят впечатление краткото представяне на автора и очертаването на литературния и извънлитературен контекст на произведението, преди да се премине към коментар на пасажа, съдържащ изследваното словосъчетание. Такива бележки има във всички следващи подглави по автори, като те, разбира се, се различават по обема си, но Калина Босева е направила повече от възможното за откриването на информация за реконструирането на контекста.

По-тясното коментиране на цитатите, съдържащи *ignis sacer*, или негови вариации, протича интердисциплинарно, като текущо се отбелязват не само семантичните трансформации на словосъчетанието и се изследват текстологичните връзки между автора и неговите източници, но се правят и редица бележки за възможните болести и терапии, свързани със симптома *ignis sacer*. В края на съответната подглава се предлага идентификация на заболяването.

Разгледаните автори на немедицински произведения са 12. В следващата подглава на дисертацията са представени 20 автори на специализирана медицинска литература.

Трябва да се добави и отново прецизната и приносна работа върху ръкописната традиция и проблемното съотнасяне на ръкописите с немалко разночетения с

оригинала на съответното съчинение. Специално внимание се обръща на илюстрираните ръкописи, независимо от времето на добавяне на илюстрациите в тях, като помощно средство за идентифициране на лечебните растения, използвани при терапията на *ignis sacer*.

Част IV е посветена именно на тази проблематика – идентифициране на терапевтичните субстанции и анализ на терапията при *ignis sacer*, като най-голям дял в нея заема подглавата за субстанциите от растителен произход (227 – 315). И въпреки че като цяло тази част от работата е посветена повече на ботанически и медицински въпроси, филологическият подход не е изоставен, тъй като се правят редица лексикални бележки, а и изследването продължава да се придържа към вече представените извори и техните специфики. Предложени са и нови методологически принципи за възможното съотнасяне на фитонимите (названията на растения от изворите) към съвременните им имена (таксони), както и за идентифицирането на другите групи субстанции. Пряко свързано с тази глава е и Приложение 2 (Глосар...), където са включени и наличните староръцки имена на субстанциите.

В Заключението се представят изводи, които отново имат и чисто научен, и методологически характер. Още в началото е подчертана връзката между двете основни линии на труда: лингвистичното изследване на словосъчетанието *ignis sacer* и неговото развитие, от една страна, и идентифицирането на диагнозите и терапиите, свързани с *ignis sacer*: „Очертаните ретроспективни диагнози на заболяванията или на симптоматичните комплекси, известни под името *ignis sacer* между I в.пр.Хр. и XI в., които предложихме на основата на описаната симптоматика или на приложените терапевтични комплекси в разгледаните извори, правят възможно проследяването на различните течения от еволюцията на устойчивото словосъчетание *ignis sacer* за период от близо 12 столетия“ (347). Прави се обобщение на характера и приноса на изворите от различните подпериоди, като отново се акцентира и върху въпроса за границите между литературната и нелитературната традиция, като се посочва, че някои автори може да се причислят и към двете (например Колумела, 351), посочва се и за кои периоди може да се предположи загуба за важни извори. Отново се излагат

накратко стъпките и методите (вкл. посредством бази данни и други дигитални инструменти) на изследване.

Във втория дял на Заключението са изредени 16 приноса, и по-тесни, и отнесени до работата като цяло – този брой не е изненадващ предвид обема и интердисциплинарния характер на труда, както и на факта, че дисертацията на Калина Босева е първо до момента подобно мащабно и оригинално изследване на *ignis sacer*. В хода на цялата работа тя препраща и коментира към голям брой вторична литература, която авторката очевидно познава изключително добре.

Библиографията съдържа 485 заглавия, групирани в три дяла – Издания на извори, Цитирана вторична литература, Онлайн платформи с дигитализирани корпуси и също е оформена много внимателно и систематично. Имам колебание само за следното: 1. Дали не би било по-подходящо поредността на публикациите от един и същи автор да се посочва след годината (при избрания формат на съкратено цитиране), а не преди годината, и то с римски цифри? 2. Дали преводните издания на антични автори и на други първични източници, ако не са билингви, попадат в раздела с вторична литература, или в този с първичните, или в отделен раздел?

Четири Приложения също отговарят на мащабността и интердисциплинарния характер на работата и завършват академичния ѝ облик. Към тях би могло да се добави и Списък на съкращенията, извън включените в останалите приложения, макар и те да са уточнени в изложението.

Стилът на Калина Босева е академичен в най-добрия смисъл на това определение, особено предвид толкова широко интердисциплинарната проблематика. Изложението е както специализирано, така и ясно и гладко. На отделни места езикът е дори в известна степен личен и борави с повече фразеологизми, но това не е критика към едно моментно излизане извън научния дискурс, а свидетелства по-скоро за изследователска искреност, както и за загриженост за ценностите и диалога в развитието и предаването на знанията днес. А цветните страници на Приложение 4 – към Част IV, съдържащо основно илюстрации на терапевтични растения ми два

основание да добавя, че изложението на редица места, оставайки академично, е и увлекателно.

Авторефератът, на български и на английски език, покрива изискванията за резюмирано представяне на дисертационен труд и неговите приноси; в него са посочени три публикации и 10 участия в конференции по темата на дисертацията (някои от тях съм имала възможността да слушам лично и бих похвалила и презентационните умения на дисертантката).

Изложеното по-горе ми дава основание убедено да дам **положителна оценка** и да препоръчам на Научното жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.1. Филология (Класически езици) на Калина Юлиева Босева.

София, 26.04.2024 г.

Доц. д-р Невена Панова